

Filosofie a člověk

Filosofové se kupodivu nezačali nejprve dotazovat po člověku; k tomu došlo až později, době sofistů a Sókratově. Takže to je ve filosofii cosi nového, je to jakýsi objev a obrat ve filosofování. Filosofie začala jako tázání po tom, z čeho věci vznikají a do čeho zanikají, co však samo nikdy nepřestává trvat, nepřestává být, tedy po ARCHE. To znamená, že se filosofie nechala teprve se značným zpožděním oslovit mnohem starší výzvou z Apollónova chrámu v Delfách, totiž „Poznej sebe sama!“ (GNÓTHI S'AUTON). Odvrat od tehdy již mrtvé „přírody“ (tj. přesněji od umrtvujícího elejského pojetí „jsoucího“ však již hrozil být odvratem od samotné filosofie resp. od toho, co filosofii dělá filosofii, totiž od lásky a touhy po moudrosti resp. po pravdě (jak to známe zejména z Platónovy Hostiny). Proto musil být tento obrat proveden vskutku filosoficky – a to znamenalo také v principiálním zápase se sofistickou, která z jedné strany filosofii ohrožovala jakožto ne-filosofie (z druhé strany byla filosofie ohrožována „mnohověděním“, jak to pojmenoval – podle Platóna – Sókratés). Jednou ze zásadních tezí sofistiky je formule „člověk mírou všeho“, ANTHROPOS METRON PANTÓN. Proti tomu tedy už tehdy musela a vždy znovu musí filosofie trvat na tom, že člověk není mírou všeho. Tady ovšem nepomůže poukázat na bohy ani na Boha. Víme, že nikoliv teprve nějaký sofista, ale již filosof Xenofanés řekl (z1. B 15 z Klementa, překlad K. Svobody 1944, s. 39):

*Kdyby však voli a lvi a koně dostali ruce
anebo uměli kreslit a vyrábět tak jako lidé,
koně by podobné koňům a voli podobné volům
kreslili podoby bohů a právě taková těla
jejich by robili, jakou i sami postavu mají.*

Rozdíl mezi věděním (EPISTEME) a domněním (DOXA) či pouhým zdáním () je od počátku dobře filosofický; filosofové nepřikládali ani sobě, ani filosofii nějaké samostatné vědění, a už nejméně o bozích. Kritičnost, od počátku úzce spjatá s filosofováním, vedla často k pochybnostem, skepsi a důrazu na relativitu lidského poznání. Sofistická teze, kterou jsme zmínili, tedy ve skutečnosti překračovala meze, tj. stala se „nemírou“: nezůstala u (oprávněných) pochybnosti, ale otevřela lidskému myšlení cestu k svévoli, a tím se vlastně vzepřela delfskému příkazu. Lidský úděl a zároveň úkol, povinnost poznat sebe sama, byly rozpoznány již před vznikem filosofie. Sama filosofie se zpočátku rozvíjela bez ohledu na tento závazek, a teprve v době začínající sofistiky se od „přírody“ odvrátila a zaměřila svou hlavní pozornost na obec, politiku a tím na člověka.

(Praha, 950203-2.)

[Záznam je upravený bod z přípravy na přednášku z cyklu Úvodní kapitoly z filosofie 94/95, oddíl Filosofie jako tázání po člověku. Jinak se dochovalo jako kartotéční lístek v AUK. Pozn. red.]